

пільство може винагородити особливим статусом — Міс. Натхнена високою місією «красою врятувати світ», вона готова на будь-які жертви (включно з хірургічним втручанням), аби стати ще кращою. «Прикраса» невтомно й самовіддано шліфує свою зовнішню досконалість не лише для того, щоб нарцисично милуватися власним виглядом, а передусім для того, щоби «прикрашати собою життя»;

- «сама природа» — вона юна, свіжа, чиста (у всіх проявах) і майже незаймана (цивілізацією); вона мінлива, як пори року, її тіло нагадає ландшафт, вона наче первісна матерія, що в руках Творця готова стати його творінням, її «природність приваблює» (рекламне гасло горілки «Шустов»);

- «дика кішка» — різновид природи, в якій, однак, проривається дика первісна енергія; вона шалена, агресивна, хижа (хоч і вкрита м'яким хутром), не здатна самотужки приборкати свої природні інстинкти, аж доки її не приручить і не одомашнить сильна і вправна рука мисливця, який вийшов на «традиційне царське полювання» [2].

1. *Владимирська А.* Реклама : навч. посіб. / А. Владимирська, П. Владимирський. — К. : Кондор, 2006. — 334 с.
2. *Кісь О.* Обережно: сексизм [Електронний ресурс] / О. Кісь. — Режим доступу: <http://www.dt.ua>. — 2009. — 20 груд.
3. *Куцай Т.* Гендерні підходи на телебаченні та в телерекламі [Електронний ресурс] / Т. Куцай. — Режим доступу: <http://www.telekritika.ua>. — 2009. — 18 берез.
4. *Шпанер Л.* Образ жінки у телерекламі : погляд психолога [Електронний ресурс] / Л. Шпанер. — Режим доступу: <http://www.mediakrytyka>. — 2009. — 20 груд.

Наталія Кім

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ МАЛЕНЬКОГО ЧИТАЧА

Охарактеризовано основні психологічні особливості читачів дитячого журналу чотирьох вікових категорій — для молодшого, середнього, старшого дошкільного та підготовчого до школи віку.

Ключові слова: журнал для дошкільників, психологія читача, редагування.

Охарактеризованы основные психологические особенности читателей детского журнала четырех вековых категорий — для младше-

го, середнього, старшого дошкільного и подготовительного к школе возраста.

Ключевые слова: журнал для дошкольников, психология читателя, редактирование.

It describes main psychological features of the children's magazine readers of four age groups — junior, intermediate, and senior preschool age groups, and preparatory to school age group.

Key words: magazine for preschool children, psychology of reader, editing.

Основою створення концепції періодичного видання для дітей, як і її втілення у кожному конкретному числі журналу, є, безумовно, чітка зорієнтованість усіх його компонентів — і вербальних, і візуальних — на певну читацьку аудиторію — з її специфічними інтересами, запитами, можливостями сприйняття інформації. Саме тому, перш ніж братися до праці над текстовим, ілюстративним, композиційним і т. п. вирішенням видання, необхідно визначитися з віковою категорією його потенційних читачів* і з'ясувати їхні визначальні психологічні особливості.

У сучасній психології період дитячого розвитку від трьох до семи років, як відомо, називають дошкільним віком [17; 23; 24], у межах якого виділяють: молодший дошкільний вік (3—4 роки); середній дошкільний вік (4—5 років); старший дошкільний вік (5—6 років); підготовчий до школи вік (6—7 років)**. Спробуємо «намалювати» (наразі ескізно — наскільки це дозволяють межі статті) психологічний портрет читача-дошкільника кожної із цих вікових категорій, попередньо проаналізувавши ті властивості дитячого розвитку, що більшою чи меншою мірою виявляються на всіх його етапах, тобто характеризують дошкільне дитинство загалом.

---

* Поширені сьогодні визначення читацького призначення — «для дітей дошкільного віку», «для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку», «для дітей», «для дітей та юнацтва» — психологічно необґрунтовані, оскільки існують принципові відмінності не лише між дошкільниками, школярами та юнацтвом (що, здається, не потребує доведення), а й між різними віковими категоріями дошкільнят.

** Чинна система початкової освіти з шести років (проти якої, до речі, протестують висококваліфіковані психологи та педіатри) в ідеалі мала передбачати якісно відмінний від власне шкільного тип навчання шестирічних дітей — зорієнтований не стільки на саме навчання, скільки на систематичну і фахову підготовку до нього.

Загальна характеристика дошкільного віку. *Мислення* як відображення зв'язків і співвідношень між предметами та явищами дійсності, що в результаті веде до отримання нових знань, у дошкільників відбувається у двох формах: *наочно-дійовій* (мислення супроводжується зовнішньою руховою діяльністю, наприклад вивчення «можливостей» нової іграшки) та *наочно-образній* (мислення «в умі» з допомогою образів, наприклад гра в уяві («придумування»), а тоді — наяву) [13].

Мислення дошкільника *конкретне*. Звідси і відомий дитячий «буквалізм». Кожне слово для дитини цього віку має один-єдиний, прямий і точний смисл. «Логіка цих раціоналістів завжди безпощадна. Їхні правила не знають винятків. Будь-яка словесна вільність видається їм сваволею» [22, с. 52]. Якщо ми, дорослі, «мислимо словами, словесними формулами, то маленькі діти — речами, предметами предметного світу. Їхня думка на перших порах пов'язана тільки з конкретними образами. Тому-то вони так гаряче заперечують проти наших алегорій і метафор» [22, с. 53]. (Щоправда, результати окремих досліджень свідчать, що вже старші дошкільники здатні правильно зрозуміти нескладну метафору, переносне значення якої розкривається у контексті [2].)

Діти дошкільного віку — послідовні реалісти. Їхній *реалізм* виявляється насамперед у грі, в якій вони живуть справжнім яскравим і емоційним життям, не зраджуючи реальності у самому змісті гри, та у ставленні до казки («У казці не все можливо, з погляду дитини. Якщо порушується реалістичність, правдоподібність казкової оповіді, то це викликає незадоволення» і дитина оголошує, що «казка неправильна, що так не буває» [8, с. 70—71]).

Зрозуміло, що такий реалістичний підхід до казкової фантастики виробляється поступово. Спостереження психологів [18] показали, що малята, не маючи відповідного досвіду, часто погоджуються з будь-якою вигадкою. Проте вже діти середнього дошкільного віку добре відчують міру правдоподібності, протестуючи проти порушення типових властивостей предметів і дій, що з ними відбуваються. Старші ж дошкільники настільки ясно усвідомлюють реальність, що у них з'являється потяг до віршів-«плутанок», які ґрунтуються на розриванні зв'язків між предметами та їхніми постійними ознаками. Це прагнення дитини створити собі «переплу-

таний світ», з одного боку, сприяє її утвердженню в законах реального світу, а з іншого — підвищує її самооцінку («я знаю, як правильно») [22].

Ще однією ознакою дитячого мислення цього періоду є *центризм* — зосередження уваги на одній з характеристик об'єкта без урахування інших [24]. З цим, на нашу думку, пов'язаний і своєрідний дитячий максималізм, що виявляється у чіткому поділі знайомих людей і літературних персонажів на «хороших» і «поганих»; у перенесенні загального ставлення до них на окремі їхні вчинки (будь-який вчинок «хорошого» оцінюється як хороший і навпаки); у нерозчленованості уявлення про красиве з іншими ознаками позитивного («хороший» — обов'язково «красивий» [3, с. 37]; до 4—4,5 років для дитини є гарним зрозуміле, смішне, веселе тощо [4]). Ці властивості мислення дошкільника найвиразніші на ранніх етапах його розвитку. У старшому дошкільному віці цей максималізм втрачає свою категоричність.

Розвиток мислення дошкільника прискорюється, якщо він відбувається в умовах цілеспрямованого і правильно здійснюваного втручання дорослих у цей процес. Найшвидшим і найприроднішим шляхом до оволодіння дитиною абстрактним мисленням є казка — особливий культурологічний феномен, засіб міфологічного мислення дитини. Виходячи зі свого багатющого досвіду, видатний український педагог В. Сухомлинський стверджував: «...естетичні, моральні й інтелектуальні почуття, що народжуються у душі дитини під впливом казкових образів, активізують потік думок, який пробуджує до активної діяльності мозок, зв'язує повнокровними нитями живі острівки мислення» [16, с. 176]. І далі: «Через казкові образи у свідомість дитини входить слово з його найтоншими відтінками. [...] воно стає сферою духовного життя дитини, засобом вираження думок і почуттів — живою реальністю мислення. Під впливом почуттів, що їх пробуджують казкові образи, дитина вчиться мислити словами» [16, с. 176—177].

Життєдайним джерелом дитячого мислення є не тільки казка, а й гра — особлива форма життя дитини, вбуттєвлення її у світ. Чи то відтворюючи життя дорослих, їхню працю та стосунки між ними, чи то ототожнюючи себе з відомими йому літературними персонажами, а то й з неживими предметами, даючи волю своїй фантазії,

малюк проникає у ті сфери людського життя, які поза грою йому не доступні. Тож гра, як і казка, відіграє у житті дитини виняткову роль — роль основного засобу пізнання світу і себе в ньому.

Загалом же дошкільник (особливо це стосується періоду до п'яти років включно) — «найдопитливіша у світі істота». «Більшість питань, з якими вона звертається до нас, зумовлені насущною потребою її невтомного мозку якнайшвидше досягнути довколишнього» [22, с. 107]. Пізнавальний інтерес дошкільника проявляється у формах цікавості, допитливості та потреби переконатися в істині [15]. Якщо цікавість зумовлена прагненням суб'єкта до поверхового сприйняття предмета, явища, то допитливість породжується схильністю до досягнення суті предметів, явища, їхніх зв'язків і взаємозв'язків. Бажання перевірити набуті знання викликає потребу переконатися в істині. У взаємодії цих видів пізнавального інтересу у дошкільників відображається віковий розвиток їхніх інтелектуальних запитів.

На відміну від школярів, які вирішують інтелектуальні завдання у контексті пізнавальної чи навчальної діяльності, дошкільнята пов'язують їх з практичними й ігровими моментами, часто перетворюючи інтелектуальне завдання на ігрове (чим молодша дитина, тим сильнішою є ця тенденція) [9].

Створення нових образів, що ґрунтуються на результатах сприйняття та мислення, — *уява* — у дошкільному віці тісно пов'язана з грою та казкою. Важливе досягнення цього віку — розвиток здатності подумки діяти в уявних обставинах. Тут працює і *відтворювальна уява* (дитина мисленнево відтворює собі те, що почула чи побачила), і *творча уява*, або *фантазія* (на основі вже відомого творяться нові образи, вигадуються нові події). Слухаючи казку, дошкільник уявляє собі її персонажів, подумки співіснує, співдіє з ними, переживаючи разом із «казковим другом» найрізноманітніші емоції. Співіснування чи співдія (уявна боротьба з ворогами улюбленого героя, намагання допомогти йому), що притаманні меншим слухачам казки, поступово переростають у вищий ступінь сприйняття — співпереживання [3]. І хоча казка читається не вперше, це співчуття не послаблюється, а, навпаки, посилюється — персонажі ж бо вже добре знайомі, близькі, «рідні».

Важливою рисою дитячої уяви є її *анімізм* — «приписування» неістотам (предметам, явищам природи) властивостей живих істот,

«одушевлення» [24]. Дошкільнята часто переносять людські якості, почуття, наміри тощо на тварин, рослини та неживі речі і поведуться з ними так, ніби їм властиві характерні риси людей. Цей анімізм виявляється, зокрема, і в дитячому словотворенні (наприклад використання суфікса -ят(а) для утворення зменшувальних форм стосовно не тільки живих, а й неживих істот).

У дошкільньому віці переважає *довільна увага*. Її стійкість зростає при розгляданні дітьми малюнків, слуханні літературних творів. Досить уважними є дошкільнята і під час гри або вирішення емоційно забарвленого завдання. Починаючи зі старшого дошкільнього віку, діти здатні втримувати увагу на діях, які набувають для них інтелектуально значущого інтересу (гра-головоломка, загадка тощо). Однак вони ще не досконало володіють своєю увагою. Це особливо помітно під час виконання ними нескладних пошукових завдань типу «знайти вихід з лабіринту», «відшукати предмет серед інших».

Що ж до можливостей дитячого запам'ятовування, то у дошкільників превалує зорова *пам'ять* (деякі діти навіть здатні відтворити колись побачене з фотографічною точністю — т. зв. ейдична пам'ять). Вони дуже швидко запам'ятовують, але так само швидко (якщо немає повторення) забувають [20]. Пам'ять дошкільника має здебільшого *мимовільний характер* (поза волею та свідомістю). Дитина запам'ятовує те, на що була звернена її увага, що її вразило, зацікавило.

Довільне запам'ятовування починає формуватися у середньому дошкільньому віці. Найкращі умови для його розвитку — гра, де запам'ятовування і відтворення є умовою успішного виконання дитиною взятої на себе ролі. Зауважимо, однак, що, як стверджують психологи, мимовільне запам'ятовування, пов'язане з активною розумовою роботою дитини над певним матеріалом, у дошкільньому віці є значно продуктивнішим, ніж довільне запам'ятовування того ж матеріалу [11].

Розвиток дитини немислимий поза мовним середовищем. «Засвоюючи рідну мову, — відзначав К. Ушинський, — дитина засвоює не лише слова та їх словосполучення і видозміни, а й безконечну множину понять, поглядів на предмети, безліч думок, почуттів, художніх образів, логіку і філософію мови — і засвоює легко і швидко, за два-

три роки, стільки, що й половини з того не може засвоїти згодом за двадцять років старанного і методичного навчання. Такий це великий народний педагог — рідне слово» [19, с. 112].

Відчуття мови у дошкільнят досить специфічне — у них підвищена чутливість до фонетики та морфології слова. Саме вже звучання слова здатне нерідко викликати у дитини бурхливі емоції — сміх, страх [22]. Тонко й інтуїтивно відчують діти прозорість рідної мови (українська мова — мова вище середньої прозорості з коефіцієнтом 0,75* [10]), що є, очевидно, однією з причин їхньої схильності до розосередження приголосних голосними. В усіх мовних явищах діти висувають на перший план дію, рух, динаміку (навіть «в іменнику дитина відчуває приховану енергію дієслова» [22, с. 30]).

Чим менша дитина, чим гірше вона володіє мовою, тим (як не парадоксально) сильніше її тяжіння до рими. Це, зокрема, пояснюється тим, що при нерозвиненому голосовому апараті малюкові легше вимовляти подібні або повторювані звуки. Рима дає дитині особливу радість. Маючи моторне відчуття вірша, діти часто супроводжують його звучання танцювальними та іншими рухами, жестами, співом тощо [22]. Витончені словесно вірші із дзвінкими римами та гнучким музичним ритмом сприяють закріпленню у пам'яті дитини (причому без найменших зусиль) словника і структури загальнонародної мови.

Специфічне у дошкільнят і **емоційне сприйняття світу**. Дошкільні роки, мабуть, найсвітліший, найжиттєрадісніший період дитинства. У цей час діти вірять, що «життя створене тільки для радості, для безмежного щастя, і ця віра — одна з найважливіших умов їх нормального психологічного росту» [22, с. 128]. У душевному арсеналі дитини є достатньо засобів для захисту життєво необхідного їй оптимізму. «Як тільки, наприкінці четвертого року, дитина переконається у невідворотності смерті для всього існуючого, вона спішить відразу ж переконати себе, що сама вона навіки безсмертна», — зауважує великий знавець дитячої душі К. Чуковський [22, с. 136—137]. За нашими спостереженнями, діти, озна-

---

* Коефіцієнт прозорості мови розраховується як співвідношення кількості голосних до кількості приголосних у тексті (в українській мові на 100 голосних припадає 130—140 приголосних).

йомлені з першими догматами християнської віри, твердо переконані, що смерть — це просто «інше життя», у якому відбувається зустріч з Небесним Отцем.

Оскільки щастя, за К. Чуковським, для дитини — норма буття, то трагічний, нещасливий кінець казки чи іншого літературного твору нею сприймається як неприродний, неправильний, неможливий. Добро у дитячому уявленні завжди перемагає зло, добро винагороджується (який тісний зв'язок між цією дитячою вірою і Другою правдою християнської віри: «Бог є справедливий суддя: він за добро винагороджує, а за зло карає»!).

Ознакою емоційного здоров'я дитини є її сміх. Дитина сміється не тільки від того, що знайшла щось комічне у навколишньому світі, а й просто від загального притаманного їй життєрадісного настрою, від безпосереднього відчуття життя, від свіжості та яскравості своїх відчуттів, від естетичної насолоди. Чим менша дитина, тим частіше її сміх, усмішка зумовлюються веселим, а не комічним, для сприйняття якого вона ще не має достатнього досвіду [5]. Однак це ще не означає, що у дошкільнят відсутнє почуття комічного, яке виникає унаслідок виявлення доступних дитині невідповідностей у діях і взаєминах людей.

Джерела комічного різноманітні: ними можуть бути як зовнішні невідповідності в окремих рухах, виразах обличчя, звуках тощо, так і у невідповідності загальноноситуаційного характеру. Чим молодші діти, тим частіше джерелом комічного виступають рухи (особливо смішити малюків падання), а також незвичні звукосполучення, слова, вислови. З віком ця тенденція зменшується. Слухаючи щось смішне — оповідання, казку тощо, діти намагаються знайти підтвердження словесного зображення комічного (наприклад форм тіла, виразів обличчя) у малюнку, без якого комічність ними часто просто не усвідомлюється [12].

Трирічний малюк: народження особистості. До кінця третього року, який, стверджує сучасна вікова психологія, є переломним у житті дитини, у дитячій психіці відбуваються кардинальні якісні зміни, що забезпечують перетворення малюка на активну й діяльну людину з першим розвинутих усвідомленням свого «я».

Саме виникнення нового почуття «я» і є найважливішим досягненням у загальновідомий період «кризи трьох років». Прагнучи

самостійно досягти позитивного результату своєї діяльності, малюк потребує схвалення дорослих. Його ставлення до себе на початку третього року ще збігається із ставленням до нього дорослих, проте вже під кінець цього періоду він поступово звільняється від такої прямої залежності — зароджується почуття самоповаги, яка стає джерелом розвитку дитячої самосвідомості [11].

Другою визначальною рисою цього періоду є виникнення т. зв. «голоду фактів» (триває десь до п'яти років включно), втамувати який малюки намагаються, ставлячи незліченні запитання, спрямовані на отримання конкретної (без узагальнень) інформації про довкілля. Пізнавальні інтереси малюків формуються через запитання на кшталт: «Що це?», «Хто це?», «Де він?», «Чис це?», «Як називається?». Виникає здатність до спостереження, порівняння, виявлення відмінностей; формуються перші узагальнення [9; 11; 15].

Уже у 3—3,5 роки діти дають загалом правильну моральну оцінку казкових персонажів та їхніх вчинків. Ця оцінка, однак, ще не результат осмислення сюжету та дій героїв казки, а тільки наслідок проектування загального емоційного ставлення (позитивного чи негативного) на конкретні вчинки. Оскільки носіями позитивних рис у різних казках є зазвичай ті самі персонажі, то у маленьких слухачів казки виникають певні стереотипи сприйняття і сформоване ставлення автоматично переноситься на знайомого з попередніх казок персонажа [21].

Слухаючи казку, малюки намагаються відразу з'ясувати, хто «хороший», а хто «поганий», а тоді стають на бік «хорошого», різко негативно ставлячись до всіх, хто перешкоджає здійсненню його задумів. Не знайшовши живого «винуватця» небажаної події, діти можуть звинуватити у тому, що сталося, і неживий (навіть за сюжетом казки) предмет [8].

Загадки трирічній дитині ще не доступні — не розуміючи їхньої суті, не відчуваючи питання ї, отже, не усвідомлюючи потреби відповідати на нього, малюк просто завчає їх напам'ять, як вірш [1; 6].

Розглядаючи малюнок, молодші дошкільники ще недостатньо диференціюють зображення і зображуване, ставлячись до зображення як до реального предмета [8]. У цьому віці діти надають перевагу цікавому малюнку над естетично привабливим [4].

Картинки, казки (особливо віршовані), пісні, музика, танці є джерелом естетичних емоцій малюка. Тримаючись за руку дорос-

лого, діти охоче роблять свої перші кроки у світ мистецтва, що дає їм змогу жити змістовним емоційним життям.

Найбільше досягнення за період від трьох до чотирьох років полягає у тому, що дії дитини набувають цілеспрямованого характеру: гра, малювання, конструювання, інші види дитячої діяльності провадяться уже відповідно до поставленої мети (хоча через нестійкість уваги малюк може й забути про неї, зацікавившись іншою справою) [11].

Увага трирічного малюка ще недостатньо стійка. Її стійкість залежить від виду діяльності, якою займається дитина. Так, скажімо, гратись в одну гру молодший дошкільник може протягом досить тривалого часу (до 50 хв.), а от малюнок розглядає щонайбільше 6—8 секунд [11]. Засобом формування перших паростків довільної уваги виступає слово дорослого, який розповідає, коментує, ставить завдання.

Мимовільний характер має й увага дитини цього віку. Образи уяви, створювані малюком під час гри, слухання казки тощо досить нестійкі, проте напрочуд яскраві. Діти легко перевтілюються в інших істот, подумки ототожнюючи себе з персонажами казок, ілюстрацій до них і по-справжньому співпереживаючи сюжетні перипетії.

Запам'ятовування у цей період також здебільшого мимовільне. Найлегше трирічній дитині запам'ятати наочні об'єкти та посильний словниковий, ритмічно організований матеріал. Дуже важливо при цьому, щоби призначене для запам'ятовування було цікавим дитині, збуджувало її увагу, викликало емоції. Оскільки на цьому етапі дитячого розвитку переважає наочно-образна пам'ять, то діти краще запам'ятовують емоційно насичений матеріал, що супроводжується зображальними та звуковими ілюстраціями.

Чотирирічний мислитель. Десь від чотирьох років починається перехід до аналітичної свідомості. Продовжує розвиватися наочно-образне мислення. Якщо досі дитину вабили переважно самі предмети, то тепер її більше цікавить спосіб їх використання, механізм побудови, призначення — головною рушійною силою пізнавальної активності стають пізнавальні мотиви.

Для цього періоду характерне зростання довільності та цілеспрямованості сприймання, запам'ятовування, уваги. Активно працює й дитяча увага: діти залюбки щось вигадують (особливо якщо це заохочується дорослими).

Різко зростає зацікавлення запропонованою дорослим діяльністю, мету якої дитина намагається визначити самостійно (утримати цю мету в пам'яті та реалізувати її допомагає ігрова мотивація). Чотирирічний малюк робить перші у своєму інтелектуальному житті спроби планувати свою діяльність, починає доводити свою справу до кінця, не зупиняючись перед перешкодами. Вперше з'являється й усвідомлення смислового зв'язку речей і дій, підпорядкування однієї дії іншій.

Чи не найактивнішою у цей час є мовна діяльність дошкільника. Розвивається внутрішнє мовлення, за допомогою якого дитина контролює виконання прийнятої нею програми дій. Виникає потреба у пояснювальному мовленні — малюки прагнуть постійно щось пояснювати, розповідати, доводити [11].

Починають формуватися моральні поняття «добре» і «погано». Засвоєння основних етичних оцінок сприяє самостійній диференціації вчинків на хороші та погані. Емоційне ставлення до вчинку людини чи казкового персонажа вже не просто збігається з моральною оцінкою, а підпорядковується їй і нею обґрунтовується. Якщо раніше при оцінці вчинку до уваги брався тільки той, хто його вчинив, і ставлення до нього переносилося на сам вчинок, то тепер враховуються й інтереси того, на кого цей вчинок спрямований [21].

Моральний зміст казки, оповідання, вірша тощо сприймається чотирирічками безпосередньо у процесі читання, але лише у тому разі, коли він корелює з їхнім життєвим досвідом. Діти цього віку здатні не тільки правильно оцінювати самі вчинки героїв художніх творів, а й визначати прості моральні мотиви цих вчинків [14].

На відміну від трирічок, які й не намагаються відгадати загадку, чотирирічні діти часто вже знаходять відповідь (правильну чи неправильну), однак пояснити своє рішення ще не вміють [6].

П'ятирічна дитина: активна соціалізація особистості. Психічний розвиток дитини, як відомо, відбувається в умовах і внаслідок її активної взаємодії з найближчим соціальним оточенням. Суттєві зміни у соціальній ситуації розвитку старшого дошкільника порівняно з попередніми роками (зокрема збагачення індивідуального та суспільного досвіду, засвоєння норм співжиття у колективі та загальнолюдських моральних цінностей як регуляторів соціально залежної поведінки) зумовлюють ґрунтовні якісні зміни у дитячій психіці [11].

По-перше, відбувається диференціація зовнішнього та внутрішнього боку особистості дитини, про що свідчить поява таких достатньо усталених і функціонально дієвих «внутрішніх інстанцій» особистості, як її образ «я», самооцінка і самолюбство, рівень домагань, особистісні очікування тощо, завдяки яким малюк діє від імені власного «я».

По-друге, діяльність дитини дедалі частіше спонукається не окремими ізольованими мотивами, а цілою системою мотивів, в якій перевага надається найбільш значущим для досягнення успіху в певній діяльності (т. зв. супідрядність мотивів). З цим пов'язана настанова на досягнення очікуваного результату, а також здатність старшого дошкільника до морального вибору.

По-третє, формується нове ставлення дитини до себе, до своїх можливостей і вчинків. Вона поступово оволодіває умінням керувати собою, вчиться реально оцінювати свої можливості.

По-четверте, у старшого дошкільника розвивається здатність до рефлексії — він починає оцінювати себе з погляду інших людей, приймати рішення з огляду на їхню можливу реакцію, передбачати можливі дії чи оцінку з боку інших (т. зв. антиципація).

На основі цих змін у сфері особистості відбуваються істотні зміни у розвитку всіх психічних процесів — сприймання, пам'яті, уяви, мислення тощо — усі вони набувають довільного характеру. Мислення, відокремившись від сприймання і практичної дії, стає відносно самостійним процесом, у результаті чого дитина може оперувати не тільки окремими чуттєвими образами предметів, а й більш узагальненими уявленнями. Наочно-образне мислення поступово трансформується у логічно-словесне.

Поряд із притаманною дошкільникам репродуктивною уявою з'являються творчі форми уяви — фантазія та мрія як образ бажаного для дитини майбутнього.

Збагачуються функції внутрішнього мовлення: п'ятирічна дитина вже здатна планувати, прогнозувати, обговорювати сама з собою проблемну ситуацію, що виникла в ході ігрової чи якоїсь іншої діяльності й потребує осмислення.

Гра, що залишається основним видом дитячої діяльності, стає більш інтелектуальною — її змістом є взаємини між людьми, усвідомлені дітьми суспільні події, різні фантастичні сюжети. Значне

місце серед ігрових мотивів починають займати пізнавальні інтереси, потреба у спілкуванні з іншими дітьми та в порівнянні себе з ними тощо [11].

Основними напрямками пізнавального інтересу у цей період є дія (чому відбувається, як здійснюється, навіщо виконується), характерні риси дійової особи, її стан, явища життя і смерті. Запитання «Чому?», що виявляють цей інтерес, стосуються людей, природи, техніки [15]. Пізнавальні інтереси хлопчиків і дівчаток цього віку вже суттєво відрізняються: якщо перші звертають увагу передовсім на дію, то другі — на властивості предмета [22].

Діти старшого дошкільного віку все ще дуже люблять казки, особливо чарівні. Їх цікавлять взаємини персонажів, зміст і мотиви їхніх вчинків, дотримання справедливості. Неморальні вчинки персонажів дітьми засуджуються [21].

Імпонує старшим дошкільникам і відгадування загадок. Діти цього віку намагаються самостійно знайти відгадку й обґрунтувати її [6].

Шість років: на порозі школи. Сьомим роком життя дитини завершується її дошкільне дитинство. Головним підсумком цього періоду є готовність до школи. Маючи відповідний рівень знань про навколишній світ (предмети та їхні властивості, явища живої та неживої природи, людей, їхню працю й інші аспекти суспільного життя, рідну країну, рідне місто чи село, деякі інші країни) та самої себе (свою статеву і національну належність, своє місце у сім'ї, свої особисті якості — в оцінці інших і в самооцінці), набувши необхідних навичок спілкування з дорослими і дітьми (вміння керувати собою відповідно до обставин і моральних імперативів, зважати на інтереси інших) та оволодівши деякими специфічними, вже суто шкільними вміннями (читати, рахувати), шестирічна дитина чітко усвідомлює своє близьке майбутнє — навчання у школі — і звичайно прагне цього. Бажання вчитися стимулюється не стільки вже набутими знаннями (і головне тут не обсяг, а якість), скільки ступенем розвитку пізнавальних інтересів.

Спеціально не підкріплений пізнавальний інтерес до певного явища у шестирічок виникає швидко, але так само швидко зникає, змінюючись іншим. Поява стійких пізнавальних інтересів, що починають формуватися у цьому віці, залежить від змісту отримуваних дитиною знань. Якщо її ознайомлюють не просто з окремими

предметами та явищами, а з тими загальними законами, яким вони підпорядковуються, то дитина з величезною цікавістю намагається з'ясувати, як ці закони працюють в аналогічних ситуаціях.

У підготовчому до школи віці діти цікавляться усім, що їх оточує. Пізнавальний інтерес, який раніше спрямовувався на матеріальний зміст предмета, згодом — на його призначення, тепер розвивається у новому напрямі — дітей цікавить насамперед питання, пов'язані з «появою на світ» (зокрема і власною), «виникненням», «винайденням», «виробленням» того чи іншого предмета чи явища, а також із причинами різних явищ та існуючими між ними зв'язками («Як роблять?», «Звідки взялось?», «Хто придумав?», «Чому?», «Навіщо?» тощо). Запитання на зразок: «Що це?», «Як називається?», характерні для більш ранніх етапів дитячого розвитку, стосуються тепер здебільшого того, що виходить за межі безпосереднього сприйняття [15].

З активним пізнанням дитиною світу тісно пов'язаний розвиток дитячого мислення: поглиблюється відокремлення мислення від сприймання — воно остаточно перетворюється на самостійний процес (шестирічки вже мислять, спираючись не на реальні предмети, а на уявлення та зв'язки між ними, спостерігається тенденція до абстрагування); мислення поступово стає міркувальним; змінюється його спрямованість — воно починає відігравати роль засобу пізнання світу. І все ж мислення шестирічних дітей ще надто конкретне й емоційне — діти дуже яскраво переживають те, про що вони думають [11; 15].

Під кінець дошкільного віку в дитини розвиваються усі види пам'яті, зокрема образна і словесно-логічна (конкретна за характером).

Стійкість уваги дітей цього віку прямо залежить від їхнього зацікавлення діяльністю, що виконується. Зрозуміло, що дітям легше зосереджуватися на матеріалі, який супроводжується різними засобами унаочнення. У цей період зароджується внутрішня увага, що виявляється у пригадуванні минулого, лічбі «в умі» тощо [11].

Відбуваються зміни і в уяві шестирічок. Активна уява усамостійнюється, відокремлюється від практичної діяльності й починає випереджувати її. Водночас вона об'єднується з мисленням, діючи спільно з ним при вирішенні пізнавальних завдань. Відтворювальна

уява стає повнішою й точнішою — дитина перестає плутати дійсне і вигадане, реальне й фантастичне.

Оскільки життєвий досвід дітей цього віку ще обмежений, то вони легко сприймають лише той художній твір, образна система якого ґрунтується на відомих їм уявленнях. Однак сам процес відтворення образу за його словесним описом з допомогою відтворювальної уяви звичайно не викликає особливих труднощів (слово ще не відірване від його предметного, чуттєвого змісту) [3].

Слухаючи або читаючи твір, шестирічки здатні проникати у внутрішній світ героїв, їхні почуття, але тільки тоді, коли ці почуття пов'язані з фактами зовнішнього порядку, із сюжетом, дією, вчинками. Пейзажні ліричні вірші переважно сприймаються шестирічками ще неадекватно: діти рідко проймаються справжнім емоційним настроєм вірша, вони фактично переносять на вірш свій настрій, що виник при сприйманні окремих об'єктів (образи яких є в їхньому чуттєвому досвіді і які збуджують їхні емоції) безвідносно до цілісної структури твору [7].

Як бачимо, дошкільне дитинство — ціла епоха становлення дитячої особистості. Таким стрімким розвитком психіки в усіх її сферах — інтелектуальній, емоційній, вольовій — не позначений жоден з наступних вікових періодів людського життя. Кожен прожитий дитиною рік — гігантський поступ на шляху перетворення маляти у маленьку людину з великим і багатогранним світом власного «я». Різниця між трирічними та п'ятирічними дітьми значно глибша і суттєвіша, ніж, скажімо, між тридцятирічними та п'ятидесятирічними людьми. Саме знання цих глобальних психологічних відмінностей і дозволяє розробити життєздатну концепцію журналу для дошкільників і належно втілювати її на всіх етапах підготовки видання до друку.

1. Балацька Л. К. Особливості розуміння загадок школярами молодших класів / Л. К. Балацька // Наукові записки НДІ психології. — К. : Радянська школа, 1956. — Т. 5: Питання дитячої та педагогічної психології. — С. 155—172.
2. Балацька Л. К. Розуміння дітьми молодшого шкільного віку метафор / Л. К. Балацька // Наукові записки НДІ психології. — К. : Радянська школа, 1956. — Т. 5: Питання дитячої та педагогічної психології. — С. 198—212.
3. Беленькая Л. И. Ребенок и книга / Л. И. Беленькая. — М. : Книга, 1969. — 168 с.

4. *Вовчик-Блакитна М. В.* Психологія естетичного сприймання дітей дошкільного віку / М. В. Вовчик-Блакитна // Дошкільна педагогіка і психологія. — К. : Радянська школа, 1970. — Вип. 5. — С. 36—46.
5. *Григорьева Т. А.* О веселой книжке для детей / Т. А. Григорьева // Детская литература. — 1935. — № 10. — С. 8—22.
6. *Долгова М. В.* Деякі особливості відгадування загадок дітьми дошкільного віку / М. В. Долгова // Психологія : зб. ст. — К. : Радянська школа, 1974. — Вип. 13. — С. 50—59.
7. *Жупанін С. І.* Сприймання учнями початкових класів емоційного змісту пейзажної лірики / С. І. Жупанін // Психологія : зб. ст. — К. : Радянська школа, 1978. — Вип. 17. — С. 97—105.
8. *Запорожец А. В.* Психология восприятия ребенком-дошкольником литературного произведения / А. В. Запорожец // Запорожец А. В. Избранные психологические труды : в 2 т. — М. : Педагогика, 1986. — Т. 1. — С. 66—77.
9. *Запорожец А. В.* Развитие мышления / А. В. Запорожец // Запорожец А. В. Избранные психологические труды : в 2 т. — М. : Педагогика, 1986. — Т. 1. — С. 200—215.
10. *Качуровський І.* Прозорість мови / І. Качуровський // Качуровський І. Фоніка. — К. : Либідь, 1994. — С. 10—17.
11. *Малятко : програма виховання дітей дошкільного віку.* — К. : НДІ педагогіки України, 1991. — 208 с.
12. *Ніколенко Д. Ф.* Сприймання дітьми комічних ситуацій в їх літературно-художньому зображенні / Д. Ф. Ніколенко // Наукові записки НДІ психології. — К. : Радянська школа, 1949. — Т. 1. — С. 129—158.
13. *Поддьяков Н. Н.* Мышление дошкольника / Н. Н. Поддьяков. — М. : Просвещение, 1977. — 272 с.
14. *Рывкина И. Е.* Как воспринимают дошкольники нравственные мотивы поступков героев художественных произведений / И. Е. Рывкина // Психологические вопросы игры и обучения в дошкольном возрасте. — М. : Изд-во АПН РСФСР, 1957. — С. 106—113.
15. *Сирбиладзе П. Г.* Познавательные интересы дошкольников (от 3-х до 7-ми лет) : автореф. дисс. ... канд. пед. наук / П. Г. Сирбиладзе. — Тбилиси, 1966. — 22 с.
16. *Сухомлинський В. О.* Кімната казки / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. — К. : Радянська школа, 1977. — Т. 3. — С. 176—185.
17. *Таранов М. М.* Спеціальні книжкові конструкції для дітей дошкільного віку / М. М. Таранов // Поліграфія і видавнича справа. — Львів : Вид-во ЛДУ, 1981. — Вип. 17. — С. 126—129.

18. Титаренко Т. И. Понимание ребенком сказки / Т. И. Титаренко // Труды Республиканской конференции по педагогике и психологии. — К., 1941. — Т. 2. — С. 17—28.
19. Ушинский К. Д. Родное слово / К. Д. Ушинский // Ушинский К. Д. Педагогические сочинения : в 6 т. — М. : Педагогика, 1988. — Т. 2. — С. 108—121.
20. Фесюкова Л. Б. От трех до семи / Л. Б. Фесюкова. — Х. : Фолио, 1996. — 446 с.
21. Циванюк Н. А. Особенности понимания сказки у детей от трех до пяти лет : автореф. дисс. ... канд. пед. наук / Н. А. Циванюк. — М., 1953. — 16 с.
22. Чуковский К. И. От двух до пяти / К. И. Чуковский. — М. : Педагогика, 1990. — 384 с.
23. Эльконин Д. Б. Детская психология (Развитие ребенка от рождения до 7 лет) / Д. Б. Эльконин. — М. : Учпедгиз, 1960. — 328 с.
24. Santrock J. W. Child development / J. W. Santrock. — Madison ; Wisconsin-Dubuque ; Iowa : Brown & Benchmark, 1994. — 605 p.

Олена Садовник

ЗНАЧЕННЯ СПОРТИВНОЇ РЕКЛАМИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ СПОРТУ

У статті зроблено спробу визначити роль реклами в українському спорті, а також значення спортивної реклами для іміджу спорту й окремих спортсменів України, гендерні особливості спорту й спортивної реклами.

Ключові слова: *спортивна реклама, імідж спорту, рекламний символ, засоби масової комунікації.*

В статтє сдєлана попытка опрєдєлення ролє рєкламы в українськом спортє, а такжє значєния спортивной рєкламы для имиджє спорта и отдєльных спортсменов Украиньы, гендерные особєнности спорта и спортивной рєкламы.

Ключевые слова: *спортивная реклама, имидж спорта, рекламный символ, средства массовой коммуникации.*

The role of reclaim in Ukrainian sports and also the mean of sports reclaim for image of Ukrainian sports and sportsmen, gender peculiarity of sports and sports reclaim are investigated in our work.

Key words: *sports reclaim, image of sports, reclaim symbol, means of mass communications.*